

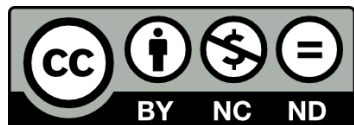


# Ύστερη Βυζαντινή Περίοδος (1081-1453)

## Μέρος Β΄: Οι τελευταίοι αιώνες του Βυζαντίου (1204-1453)

**Ενότητα 10.** Το Βυζάντιο στα μέσα του 14ου αιώνα:  
Η αρχή του τέλους (1341-1354/57)

Ελισάβετ Χατζηαντωνίου  
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας



# Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.



# Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.



# Περιεχόμενα ενότητας

- I. Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ ΚΑΙ ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΙΩΑΝΝΗ Ε΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ (1341-1347)
- II. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΣΤ΄ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ (1347-1354)
- III. Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΙΩΑΝΝΗ Ε΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΩΝ (1351/2-1354/7)
- IV. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1341-1357





# **I. Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ ΚΑΙ ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΙΩΑΝΝΗ Ε΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ (1341-1347)**

- A. Η έναρξη του εμφυλίου πολέμου
- B. Οι παράμετροι του εμφυλίου πολέμου
- Γ. Η ανατροπή του πολιτικού σκηνικού (1345-1347)
- Δ. Οι συνέπειες του εμφυλίου

# Α. Η έναρξη του εμφυλίου πολέμου

- θάνατος του Ανδρονίκου Γ΄ Παλαιολόγου (Ιούνιος 1341)
- ανάληψη της αντιβασιλείας του ανήλικου αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου από τον *μεγάλο δομέστικο* Ιωάννη Καντακουζηνό – φυσική επιλογή, στενός φίλος και συνεργάτης του Ανδρονίκου Γ΄
- πραξικόπημα κατά του αντιβασιλέα Καντακουζηνού, με υποκινητή τον *μεγάλο δούκα* και παλιό ευνοούμενό του Αλέξιο Απόκαυκο
- νέα αντιβασιλεία: αυτοκράτειρα Άννα της Σαβοΐας και πατριάρχης Ιωάννης Καλέκας – η διοίκηση της Κωνσταντινούπολης: στον *μεγάλο δούκα* Αλέξιο Απόκαυκο
- αντίδραση του Καντακουζηνού: αναγόρευση στο Διδυμότειχο (Οκτ. 1341)





## **B. Οι παράμετροι του εμφυλίου πολέμου**

- α. Η σύνδεση της δυναστικής έριδας με την ησυχαστική έριδα
- β. Οι κοινωνικές διαστάσεις του εμφυλίου πολέμου και η προσπάθεια εκμετάλλευσης της κοινωνικής κρίσης
- γ. Το κίνημα των Ζηλωτών στη Θεσσαλονίκη (1342-1349)
- δ. Η εμπλοκή των ξένων δυνάμεων στα εσωτερικά ζητήματα του Βυζαντίου

# α. Η σύνδεση της δυναστικής έριδας με την ησυχαστική έριδα

- ο Καντακουζηνός υποστηρικτής του ησυχασμού (πνευματικού κινήματος που δίνει έμφαση στον ασκητισμό και στη μέθεξη με το θείο) και του Γρηγορίου Παλαμά (πνευματικού ηγέτη των ησυχαστών)
- ο πατριάρχης Ιωάννης Καλέκας αναζητεί ερείσματα στην παράταξη των αντι-ησυχαστών
- προσπάθεια του Ιωάννη Καλέκα να ταυτίσει τους ησυχαστές με την παράταξη του Καντακουζηνού
- στην πραγματικότητα όχι απόλυτη η ταύτιση – όλοι οι ησυχαστές δεν είναι καντακουζηνικοί και το αντίστροφο





# β. Οι κοινωνικές διαστάσεις του εμφυλίου πολέμου και η προσπάθεια εκμετάλλευσης της κοινωνικής κρίσης (1/2)

- στο προσκήνιο η υποβόσκουσα κοινωνική κρίση
  - έντονη οικονομική ανισότητα – οικονομική δυσπραγία των προσφύγων από τις κατακτημένες περιοχές
- πολιτική εκμετάλλευση της κοινωνικής κρίσης από την αντιβασιλεία και τον Αλέξιο Απόκαυκο:
  - i. **έντεχνη ταύτιση των καντακουζηνικών συνολικά με την αριστοκρατία:** προβάλλεται ο Καντακουζηνός και οι οπαδοί του ως οι υπαίτιοι της οικονομικής δυσπραγίας των λαϊκών στρωμάτων – στόχος: η απόκτηση της λαϊκής υποστήριξης
    - ωστόσο, δεν ανήκουν όλοι οι αριστοκράτες στην καντακουζηνική παράταξη
    - πολλοί αριστοκράτες αλλάζουν παρατάξεις ανάλογα με το προσωπικό συμφέρον – έλλειψη πολιτικής ή κοινωνικής ιδεολογίας των δυο παρατάξεων



## β. Οι κοινωνικές διαστάσεις του εμφυλίου πολέμου και η προσπάθεια εκμετάλλευσης της κοινωνικής κρίσης (2/2)

### ii. υποκινούμενες εξεγέρσεις σε πόλεις της Θράκης εναντίον των πλουσίων

- **πρόφαση**: η υπεράσπιση των δικαιωμάτων του ανήλικου Ιωάννη Ε' στον θρόνο
- **από την πλευρά του λαού**: εκδήλωση της δυσαρέσκειας για την οικονομική ανισότητα – διάθεση αρπαγής και εκδίκησης για καταπίεση και δυσπραγία
- **από την πλευρά της αντιβασιλείας**: στόχος η εκδίωξη των καντακουζηνικών από τις πόλεις
- **μετά την εκτόνωση της λαϊκής οργής δεν λαμβάνονται μέτρα ανακούφισης των λαϊκών στρωμάτων** – η άρχουσα τάξη παραμένει αριστοκρατική – ο απεσταλμένος διοικητής αριστοκρατικής καταγωγής



# γ. Το κίνημα των Ζηλωτών στη Θεσσαλονίκη (1342-1349)

- πολιτική παράταξη στη Θεσσαλονίκη με ερείσματα στα κατώτερα στρώματα
- εκμετάλλευση της λαϊκής δυσαρέσκειας για την κοινωνική αναληψία της αριστοκρατίας και την οικονομική ανέχεια των λαϊκών στρωμάτων
- κατάληψη της εξουσίας με τυπική αναγνώριση της αυτοκρατορικής εξουσίας του Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου, αλλά αυτονομιστικές έως και αποσχιστικές τάσεις
- έντονος κοινωνικός διχασμός στη Θεσσαλονίκη
- κλίμα τρομοκρατίας από 1345 κ.ε.
- δεν αναγνώρισε τον συμβιβασμό των αντιμαχόμενων Παλαιολόγων και Καντακουζηνών το 1347 – δεν παρέδωσε την εξουσία στην Κωνσταντινούπολη
- 1349: στροφή προς τον Σέρβο αυτοκράτορα Στέφανο Δούσαν (που κατείχε ήδη όλη σχεδόν τη Μακεδονία) – απώλεια λαϊκού ερείσματος – πτώση του καθεστώτος



# δ. Η εμπλοκή των ξένων δυνάμεων στα εσωτερικά ζητήματα του Βυζαντίου

- **συμμαχίες του Καντακουζηνού**
  - με τον Στέφανο Δουσάν (1341-1342)
  - με τον εμίρη του Αϊδινίου Ομούρ – προέλαση του Καντακουζηνού στη Θράκη (1342-1345)
  - με τον εμίρη της Βιθυνίας Ορχάν (1346-1347): τα συμμαχικά στρατεύματα λεηλατούν τη βυζαντινή ύπαιθρο
- **συμμαχίες της αντιβασιλείας**
  - με τον Δουσάν (1343): ελευθερία κινήσεων – κατάληψη όλης σχεδόν της Μακεδονίας (ως το 1345)
  - με τον Βούλγαρο τσάρο Ιβάν Αλέξανδρο (1343): αντάλλαγμα: εδάφη στη βόρεια Θράκη (Φιλιππούπολη)
  - με τον Βούλγαρο αυτόνομο ηγεμόνα Μομτσίλο (1343-1345) στη Ροδόπη: αναγνώριση της εξουσίας του (παραχώρηση του τίτλου του *δεσπότη*)
  - με τον εμίρη του Σαρουχάν: λεηλασία της Θράκης (μετά αλλαγή στρατοπέδου)



# Γ. Η ανατροπή του πολιτικού σκηνικού (1345-1347)

- απολυταρχικό το καθεστώς του Αλέξιου Απόκαυκου στην Κωνσταντινούπολη – δολοφονία του Απόκαυκου (1345) → αποδυνάμωση της παράταξης της αντιβασιλείας
- στρατιωτική ενδυνάμωση και επιτυχίες του Καντακουζηνού (συμμαχία με Ορχάν) → στέψη στην Αδριανούπολη (1346)
- είσοδος του Καντακουζηνού στην Κωνσταντινούπολη (αρχές 1347) → συμβιβασμός των δύο πλευρών / επικύρωση της συμφιλίωσης: κηδεστία Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου με την κόρη του Καντακουζηνού Ελένη
- στη Θεσσαλονίκη συνεχίζει να αντιστέκεται το καθεστώς των Ζηλωτών (έως το 1349) → 1350: παράδοση της πόλης στην κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης, εγκατάσταση του Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου (για καλύτερο έλεγχο της πόλης και για απομάκρυνσή του από την πρωτεύουσα)



# Δ. Οι συνέπειες του εμφυλίου (1/2)

- ελάχιστη έμφαση στην αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών (Σέρβων, Βουλγάρων) → εδαφικές απώλειες
- διέλευση εχθρικών ή συμμαχικών στρατευμάτων, λεηλασίες:
  - παρακώλυση του ομαλού οικονομικού βίου και δημογραφική πτώση
  - εξοικείωση των Τούρκων με τη μορφολογία και τη γεωγραφία της περιοχής
- ενδυνάμωση των Σέρβων:
  - αναγόρευση του Στέφανου Δουσάν (1345) σε αυτοκράτορα Σερβίας και Ρωμανίας και στέψη (1346) – ταυτόχρονα ίδρυση σερβικού πατριαρχείου (σχίσμα με πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως)
  - ίδρυση ελληνοσερβικού κράτους από τον Δούναβη έως τον Κορινθιακό κόλπο και από την Αδριατική έως το Αιγαίο

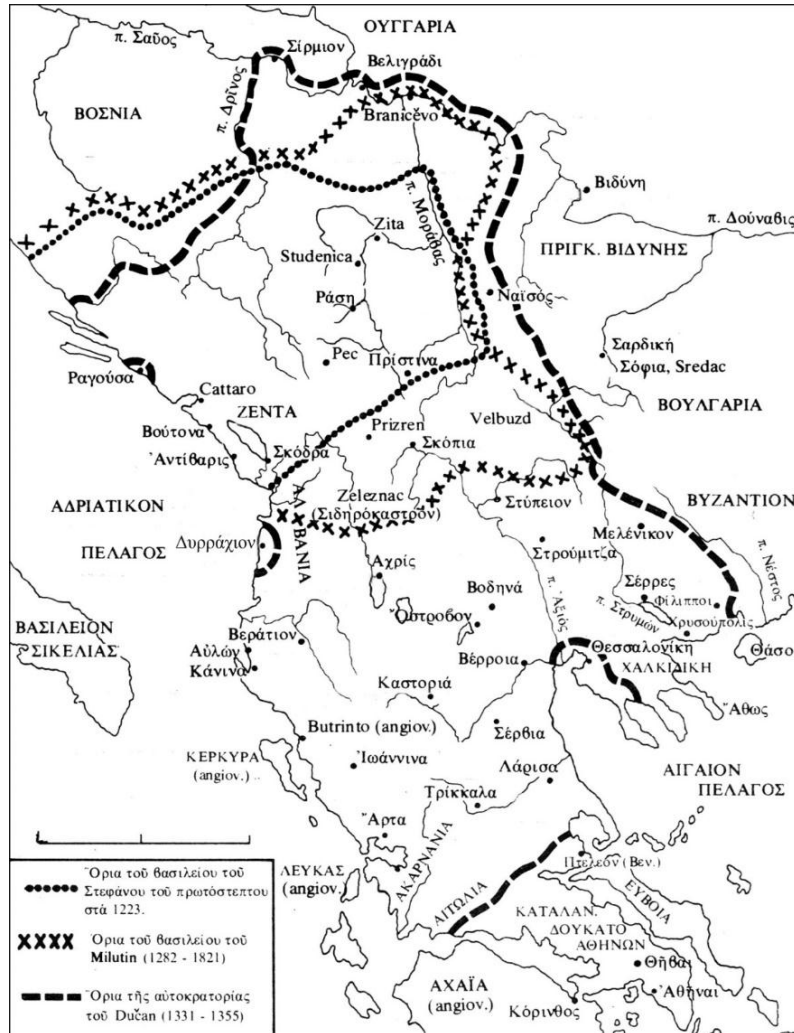


# Δ. Οι συνέπειες του εμφυλίου (2/2)

- μείωση της αμυντικής ικανότητας του Βυζαντίου λόγω της οικονομικής δυσπραγίας και της καταστροφής του νεότευκτου στόλου
- αμφισβήτηση της αυτοκρατορικής εξουσίας στις επαρχίες (λ.χ. στη Θεσσαλονίκη) και καταμερισμός ανώτατης εξουσίας (στην Κωνσταντινούπολη ο Καντακουζηνός, στη Θεσσαλονίκη ο Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος) → μείωση του κύρους της κεντρικής εξουσίας
- οικονομική και δημοσιονομική κρίση → κοινωνική κρίση
- επισφράγιση της νίκης του ησυχασμού, σύνοδος 1351 → πολιτισμικό-θρησκευτικό στοιχείο που απομακρύνει περαιτέρω το Βυζάντιο από τη δυτική θεολογική σκέψη – ενοποιητικό στοιχείο με τους ορθόδοξους σλαβικούς λαούς



# Η αυτοκρατορία του Στέφανου Δουσάν



**Εικόνα 1.** Απεικονίζεται η σταδιακή επέκταση του σερβικού κράτους έως το απόγειό του επί Στέφανου Δουσάν (από τον Δούναβη έως τον Κορινθιακό κόλπο και από την Αδριατική έως το Αιγαίο).



G. Ostrogorsky, Ιστορία του βυζαντινού κράτους, München 1963, ελλ. μτφρ. Ι. Παναγόπουλος, επιστ. επιμέλεια Ε. Χρυσός, τ. 3, Αθήνα 1993, σ. 229.





## II. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΣΤ΄ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ (1347-1354)

- ικανός πολιτικός και στρατιωτικός
- κατασκευή νέου στολίσκου – περιορισμένων δυνατοτήτων
- εμπλοκή στη βενετο-γενουατική αντιπαλότητα (1350-1352) → καταστροφή του βυζαντινού στολίσκου
  - αδυναμία ελέγχου του ΒΑ Αιγαίου από το Βυζάντιο
  - απόλυτη εξάρτηση από τις ιταλικές ναυτικές δυνάμεις → ανάμειξη των ναυτικών κρατών στα εσωτερικά του (υποκίνηση δυναστικών ερίδων)
- για καλύτερο έλεγχο των επαρχιών η εξουσία ανατίθεται σε μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας
  - δεσπότης Ματθαίος Καντακουζηνός στη δυτική Θράκη
  - δεσπότης Μανουήλ Καντακουζηνός στον Μοριά
  - αυτοκράτορας Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος στη Θεσσαλονίκη





### **III. Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΙΩΑΝΝΗ Ε΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΩΝ (1351/2-1354/7)**

- A. Αίτια – γεγονότα
- B. Οι συνέπειες της εμφύλιας διαμάχης Καντακουζηνών – Παλαιολόγων

# A. Αίτια – Γεγονότα (1/3)

- δυσαρέσκεια του Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου για τον παραγκωνισμό του από την εξουσία
- συμφωνία Ιωάννη Ε΄ με Στέφανο Δουσάν → σερβικές δυνάμεις εκτός των πυλών της Θεσσαλονίκης → ακύρωση της συμφωνίας με επέμβαση της Άννας Σαβοΐας (1351)
- συμφωνία Ιωάννη Ε΄ με τους Βενετούς για οικονομική ενίσχυση με υπόσχεση παραχώρησης της Τενέδου (1352)
- αποφυγή της σύγκρουσης: παραχώρηση της δυτικής Θράκης/Διδυμότειχο στον Ιωάννη Ε΄ – παραχώρηση ανατολικής Θράκης/Αδριανούπολη στον Ματθαίο Καντακουζηνό → οι σχέσεις τεταμένες
- νέα συμμαχία του Ιωάννη Ε΄ με τον Δουσάν – μάχη Διδυμοτείχου (τέλη 1352): σερβικές δυνάμεις / συμμαχικές του Παλαιολόγου ≠ οθωμανικές δυνάμεις / συμμαχικές του Καντακουζηνού → νίκη Καντακουζηνών



# A. Αίτια – Γεγονότα (2/3)

- ανατροπή έννομης τάξης: αναγόρευση (1353) και στέψη (αρχές 1354) του Ματθαίου Καντακουζηνού – πλέον πρώτος στη διαδοχή ο Ματθαίος, όχι ο Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος
- ανατροπή του κλίματος σε βάρος του Καντακουζηνού λόγω της κατάληψης της Καλλίπολης από τους Οθωμανούς συμμάχους του (Μάρτιος 1354) → βάση για ευρωπαϊκές κατακτήσεις
- συμφωνία του Ιωάννη Ε΄ με τον Γενουάτη Φραγκίσκο Gattilusio για ναυτική υποστήριξη – αντάλλαγμα: η Λέσβος
- είσοδος του Ιωάννη Ε΄ στην Κωνσταντινούπολη – απομάκρυνση του Ιωάννη Στ΄ Καντακουζηνού από την εξουσία (τέλη 1354 / εκάρη μοναχός με το όνομα Ιωάσαφ)



# A. Αίτια – Γεγονότα (2/3)

- ειρήνη με τον Ματθαίο, που διατηρεί το αυτοκρατορικό αξίωμα και τη διοίκηση στην ανατολική Θράκη – 1355-1357: νέα ρήξη – αιχμαλωσία από τους Σέρβους συμμάχους του Ιωάννη Ε΄ και παραίτηση του Ματθαίου (προσφυγή στον Μυστρά)
- ο δεσπότης Μανουήλ Καντακουζηνός διατηρεί τη διοίκηση στην Πελοπόννησο (ως το 1380) – ουσιαστικά αυτόνομος
- τον «διαδέχεται» ο Ματθαίος ως το 1382 → αποκατάσταση της αυτοκρατορικής κυριαρχίας στον Μυστρά



## B. Οι συνέπειες της εμφύλιας διαμάχης Καντακουζηνών – Παλαιολόγων

- νέα εμπλοκή των ξένων δυνάμεων (Σέρβων, Βενετών, Γενουατών, Οθωμανών) στις εσωτερικές υποθέσεις του κράτους
- νέα μείωση εδαφών: οι σύμμαχοι αποσπούν εδάφη είτε μέσω συμφωνιών (Βενετοί, Γενουάτες) είτε λόγω υπεροπλίας (Οθωμανοί)
- λεηλασία της βυζαντινής υπαίθρου από τις «συμμαχικές» δυνάμεις → παρακώλυση της ομαλότητας του οικονομικού βίου και δημογραφική πτώση
- περαιτέρω οικονομική και στρατιωτική αποδυνάμωση Βυζαντίου – αποδιοργάνωση του διοικητικού μηχανισμού – πολιτικο-στρατιωτική εξάρτηση από ξένες δυνάμεις
- διάσπαση της αυτοκρατορικής εξουσίας και της βυζαντινής επικράτειας σε ημι-αυτόνομες περιφέρειες



# Το Βυζάντιο στα 1355

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Θ', επιμ. έκδ. Δ. Ζακυθινός, Αθήνα 1972, σ. 169.



**Εικόνα 2.** Απεικονίζονται τα βυζαντινά εδάφη στις αρχές τις βασιλείας του Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου. Ἦδη η αυτοκρατορία ἔχει ἀπολέσει σημαντικό μέρος των εδαφών της (στη Βαλκανική ἀπὸ Σέρβους και Βούλγαρους, στη Μ. Ἀσία ἀπὸ τους Τούρκους. Το 1352/54 οι Τούρκοι ἀποκτοῦν τις πρώτες τους βάσεις σε ευρωπαϊκό ἔδαφος. Μοναδική θετική ἐξαίρεση ἀποτελεῖ η κατάσταση στην Πελοπόννησο (που ὅμως ἐλέγχεται ἀπὸ τους Καντακουζηνούς ἕως το 1382

Ἵστερη Βυζαντινὴ Περίοδος (1081-1453)

Τμήμα Ἱστορίας και Αρχαιολογίας



# IV. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1341-1357 (1/5)

## A. Βασικές πηγές

- Γρηγόριου Ακίνδυνου, Επιστολές: Letters of Gregory Akindynos. Greek text and English translation, έκδ. A. Constantinides-Hero, [CFHB 21 - Dumbarton Oaks Texts 7], Washington D.C. 1983.
- Ιωάννου Καντακουζηνού, Ιστορία, έκδ. L. Schopen, Ioannis Cantacuzeni eximperatoris historiarum, Libri IV, τ. I-III, [CSHB] Bonnae 1828-1832.
- Νικηφόρος Γρηγοράς, Επιστολές: R. Guiland (έκδ.), Correspondance de Nicéphore Grégoras, Paris 1927 και P. Leone (έκδ.), Nicephori Gregorae epistulae, τ. 1-2, Matino 1982.
- Νικηφόρου Γρηγορά, Ρωμαϊκή ιστορία, έκδ. L. Schopen, Nicephori Gregorae, Byzantina Historia, τ. I-III, [CSHB] Bonnae 1829-1830.





# IV. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1341-1357 (2/5)

## B. Ενδεικτική δευτερεύουσα βιβλιογραφία

- Charanis P., Internal strife in Byzantium during the fourteenth century, *Byzantion* 15 (1941) 208-230.
- Congourdeau M.-H. (έκδ.), *Les Zélotes. Une révolte urbaine à Thessalonique au 14e siècle. Le dossier des sources*, Paris 2013.
- Γεωργιάδου Β., «Και προδότης σαφής καθιστάμενος». Σχετικά με την κοινωνική προέλευση και απήχηση του μεγάλου δουκός Αλεξίου Απόκαυκου (1281/2-1345), στα Πρακτικά Ι΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 75-85.
- Κατσαροπούλου Μ., Ένα πρόβλημα της ελληνικής μεσαιωνικής ιστορίας. Η σερβική επέκταση στη δυτική κεντρική Ελλάδα στα μέσα του ΙΔ΄ αιώνα, Θεσσαλονίκη 1989.



# IV. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1341-1357 (3/5)

- Κωτσιόπουλος Κ., Το κίνημα των Ζηλωτών στη Θεσσαλονίκη (1342-1349). Ιστορική, θεολογική και κοινωνική διερεύνηση, Θεσσαλονίκη 1997.
- Κουμπής Μ., Η ησυχαστική έριδα και η εμπλοκή της στις πολιτικές εξελίξεις στη διάρκεια του δευτέρου εμφυλίου πολέμου (1341-1347), Βυζαντινά 19 (1998) 235-281.
- Κουμπής Μ., Ο ανταγωνισμός για την εξουσία και ο εμφύλιος πόλεμος: 1341-1347, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή - ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2001.
- Κύρρης Κ., The causes of the dihotomy of the imperial institution in the byzantine empire during the period 1341-1354, Βυζαντινά 3 (1971) 369-380.



# IV. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1341-1357 (4/5)

- Matschke K.-P., Fortschritt und Reaktion in Byzanz im 14. Jh. Konstantinopel in der Bürgerkriegsepoche von 1341 bis 1354, Berlin, 1971.
- Meyendorff J., Byzantine hesychasm: historical, theological and social problems, (Variorum Reprints) London 1974.
- Nicol D., Ιωάννης Καντακουζηνός: ο απρόθυμος αυτοκράτορας: αυτοκράτορας του Βυζαντίου και μοναχός c. 1295-1383, Cambridge 1996 (ελλ. μτφρ. Ευγενία Νικολάου, Αθήνα 2008).
- Nicol D., The byzantine family of Kantakouzenos (Cantacuzenus) ca. 1100-1460, [Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies] New York 1968.
- Παπαδοπούλου Ε. – Διαμέτη Δ. (έκδ.), Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ΄ αιώνα, [ΕΙΕ/ΙΒΕ - Διεθνή Συμπόσια 3] Αθήνα 1996.



# IV. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1341-1357 (5/5)

- Soulis G., The Serbs and Byzantium during the reign of tsar Stephen Dušan (1331-1355) and his successors, [Harvard University 1958] N. York 1984.
- Weiss G., Johannes Kantakuzenos – Aristokrat, Staatsmann, Kaiser und Mönch – in der Gesellschaftsentwicklung von Byzanz im 14. Jahrhundert, Wiesbaden 1969.
- π. Ζήσης Θ. – Ασημακοπούλου-Ατζακά Π. – Κατσαρός Β., Η Μακεδονία κατά την εποχή των Παλαιολόγων, Πρακτικά Β' Συμποσίου, Θεσσαλονίκη 14-20 Δεκ. 1992, [ΑΠΘ - Διεθνή Συμπόσια για τη Μακεδονία] Θεσσαλονίκη 2002.



# Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων :

- **Εικόνα 1:** Χάρτης στο: G. Ostrogorsky, Ιστορία του βυζαντινού κράτους, München 1963, ελλ. μτφρ. Ι. Παναγόπουλος, επιστ. επιμέλεια Ε. Χρυσός, τ. 3, Αθήνα 1993, σ. 229.
- **Εικόνα 2:** Χάρτης «Το Βυζάντιο στα 1355», στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Θ', επιμ. έκδ. Δ. Ζακυθηνός, Αθήνα 1972, σ. 169.



# Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Χατζηαντωνίου Ελισάβετ. «Ύστερη Βυζαντινή Περίοδος (1081-1453). Το Βυζάντιο στα μέσα του 14ου αιώνα: Η αρχή του τέλους (1341-1354/57)». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS408/>.



# Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».



Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

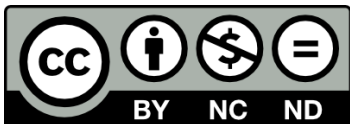
[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>





# Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Ομάδα έργου  
Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 2015



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ  
2007-2013  
πρόγραμμα για την ανάπτυξη  
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ





ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ  
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ  
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

---

# I. Σημειώματα

# Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

